

UOT 37.0

Xanım Məmmədrasul qızı Hacıyeva
Zaqatala şəhəri Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı İsmayıl Səmədov adına
5 nömrəli tam orta məktəbin direktoru
<https://orcid.org/0009-0002-5454-732X>

MÜASİR MƏKTƏB VƏ DƏRS ŞAGİRDLƏRDƏ MÜHÜM BACARIQLAR FORMALAŞDIRIR

Ханым Мамедрасул гызы Гаджиева
директор Загатальской полной средней школы № 5
имени Героя Отечественной войны Исмаила Самедова

СОВРЕМЕННАЯ ШКОЛА И УРОК ФОРМИРУЕТ У УЧАЩИХСЯ ОСНОВНЫЕ НАВЫКИ

Xanım Məmmədrasul Hacıyeva
director of secondary school № 5 named after Ismayil Samadov of Zagatala city,
Hero of the Patriotic War

MODERN SCHOOL AND LESSON FORMATION OF BASIC SKILLS IN STUDENTS

Xülasə. Müasir məktəb şagirdlərə bilik və fəaliyyət üsullarını mənimsəmək üçün böyük imkanlar, həmçinin əldə edilmiş bilik və bacarıqların gələcək praktik həyatda tətbiqi üçün yeni üfüqlər açır. Bu, əsasən tədris prosesinin nə qədər yaxşı təşkil olunduğundan, müəllimlərin şagirdlərin özünütəhsil ehtiyacını şüuruna çatdırma bilib-bilməməsindən və uşaqlara müxtəlif mənbələrdən bilik əldə etməyi öyrətməsindən asılıdır. Müasir məktəbin əsas vəzifələri hər bir şagirdin qabiliyyətini üzə çıxarmaq, maarifləndirməkdir. Məktəb təhsili elə qurulmalıdır ki, məzunlar müstəqil şəkildə fəaliyyət göstərə bilsinlər

Açar sözlər: müasir məktəb, bilik, bacarıq, vərdiş, məqsəd, məzmun, müəllim, şagird, yaradıcılıq, qeyri-standart dərslər, tolerantlıq.

Резюме. Современная школа открывает перед учащимися большие возможности овладения знаниями и методами деятельности, а также новые горизонты применения полученных знаний и умений в будущей практической жизни. Во многом это зависит от того, насколько хорошо организован учебный процесс, способны ли учителя донести до учащихся необходимость самообразования и научить детей получать знания из различных источников. Главные задачи современной школы – просветить и выявить способности каждого ученика. Школьное образование должно быть построено таким образом, чтобы выпускники могли проявлять деятельность самостоятельно.

Ключевые слова: современная школа, знания, умения, навыки, цели, содержание, учитель, ученик, творчество, нестандартный урок, толерантность

Summary. The modern school opens up great opportunities for students to master knowledge and methods of activity, as well as new horizons for the application of acquired knowledge and skills in future practical life. It mainly depends on how well the teaching process is organized, whether teachers are able to convey the need for self-education to students and teach children to acquire knowledge from various sources. The main tasks of the modern school are to reveal and enlighten the abilities of each student. School education should be structured in such a way that graduates can function independently

Key words: modern school, knowledge, skill, habit, goal, content, teacher, student, creativity, non-standard lesson, tolerance

Dərs haqqında çoxlu kitablar, məqalələr və dissertasiyalar yazılmışdır. Təhsilin məqsəd və məzmunu dəyişir, tədrisin yeni vasitə və texnologiyaları meydana çıxır, lakin hansı islahatlar aparılsa da, dərs təhsilin əbədi və əsas forması olaraq qalır. Ənənəvi və müasir məktəb onun üzərində dayanır. Təhsildə hansı islahatlar aparılsa da, dərs təhsilin əsas forması olub və qalmaqdadır və yüz illər əvvəl olduğu kimi, təhsil prosesinin iştirakçıları – müəllim və şagirdədir. Onun dərsinin nə olacağı isə hər bir müəllimin şəxsi qərarından asılıdır.

Dərs yaradıcı olmalı, şagirdin özünü dərk etməsinə, onların yaradıcılıq potensialına tələbatına töhfə verməlidir. Dərs zamanı uşaqlar seçim vəziyyətində mənalı hərəkət etməli və qeyri-standart vəziyyətdə qərarlar qəbul etməlidirlər. Bütün bu məqamlar müasir dərsdə olmalıdır.

Müasir dərs, ilk növbədə, müəllimin şagird şəxsiyyətinin inkişafı, onun fəal əqli inkişafı, biliklərin dərin və mənalı mənimsənilməsi, mənəvi əsaslarının formalaşması üçün bütün imkanlardan məharətlə istifadə etdiyi dərsdir.

Müasir dərsə hansı tələblər qoyulur? Effektiv olması və təhsilin keyfiyyətinə töhfə verməsi üçün dərsi necə qurmaq olar? Hamıya eyni yanaşmaqla, şagirdin hər birini necə öyrədə bilərsiniz? Müəllimlər hər gün dərsə hazırlaşarkən özlərinə bu sualları verirlər.

Müasir təhsilin əsas məqsədləri şagirdi sadəcə olaraq sabit biliklər toplusu ilə təchiz etmək deyil, onun bütün həyatı boyu öyrənmək qabiliyyətini və istəyini inkişaf etdirməkdir. Komandada işləmək, özünü dəyişdirmək və öyrəndiklərini həyatda yeri gəldikcə tətbiq etmək kimi bacarıqlar müasir dərsin tələblərindədir.

Məktəbin ilk illərindən başlayaraq şagirdə mövcud bilik səviyyəsini sistemli şəkildə artırmaq istəyi formalaşdırılmalıdır. Bu, ən yaxşı şəkildə özünütəhsil yolu ilə edilir, yəni şagird müstəqil öyrənir və daxilən materialın daha dərinə öyrənilməsinin vacibliyini dərk edir. Məhz buna görə də müasir təhsilin ən aktual problemlərindən biri şagirdlərdə marağın formalaşdırılmasıdır. Məhz, müasir məktəblilər arasında öyrənməyə marağın məqsədyönlü formalaşdırılması kimi problem müəllimlər tərəfindən yaxşı öyrənilməlidir, çünki marağ təhsil fəaliyyəti üçün ilkin şərtədir. Müasir cəmiyyətin gələcək həyat fəaliyyətlərində iştirak etməyə hazır

olan və onların qarşısında duran həyat problemlərini praktiki olaraq həll etməyi bacaran məzunlara ehtiyacı var. Bu, əsasən, əldə edilmiş bilik kompetensiyalarından asılıdır, onların mahiyyəti şagirdlərin öyrənməyə marağının formalaşmasından asılıdır.

Peşəkar bacarıqların formalaşması eyni vaxtda intizam biliklərini əldə edərkən baş verir. Bu, fəal və praktiki təlim metodlarından istifadə etməklə mümkün olur ki, bu da təhsil proqramlarını şagirdlər üçün daha cəlbədicidir. Şagirdlər nəzəriyyəni anlamağa, praktiki bacarıq və keyfiyyətləri inkişaf etdirməyə, real problemləri kontekstdə həll etməyi öyrətməyə, onları peşəkar təcrübəyə hazırlamağa və mühəndislik fəaliyyətinə düzgün münasibət formalaşdırmağa imkan verəcək təhsilin əhəmiyyətini dərk edir və almaq istəyirlər.

Bu gün tolerantlıq məsələsi – müxtəlif millətlərə və mədəniyyətlərə mənsub insanlara qarşı dözümlülük məsələsi xüsusilə aktuallaşıb. Bu problem son vaxtlar xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki biz getdikcə daha tez-tez düşmənçilik, qəzəb və aqressivliyin təzahürlərini hiss etməyə başlayırıq. Qarşılıqlı dözümsüzlük və mədəni ehoizm əhval-ruhiyyəsi ailəyə və məktəbə nüfuz edir. Bu cür cərəyanlar şagirdlərin şəxsiyyətinin inkişafına, onların mənəviyyatına, xeyirxahlığına mənfi təsir göstərir. Buna görə də məktəb və valideynlər uşaqların tolerantlığının inkişafına ciddi diqqət yetirməli və onun inkişafına töhfə verən təsirli mexanizmlər tapmalıdırlar.

Bütün dünyada insanlar fərqlidir: irqi, milliyəti, mədəniyyəti, dini, sosial mühiti, sağlamlıq vəziyyəti, düşüncə tərzini fərqlidir. Tolerantlıq insanın müxtəlif insanlarla ünsiyyətini asanlaşdıran həyat mövqeyidir, yəni yaşamaq daha asandır. Tolerantlıq bu gün cəmiyyətdə ahəngdar həyatın şərtinə çevrilib. Məhz buna görə də gənc nəslin tolerantlıq qaydalarına uyğun tərbiyə olunması zərurəti yaranıb.

Bu gün təhsilin vacib vəzifəsi uşaqlar tərəfindən müxtəlif xalqlara yaxın və başa düşülən ümumbəşəri dəyərlərin (mədəni, əxlaqi, sosial) dərk edilməsi və qəbul edilməsidir. Şagirdə izah edilməlidir ki, müəyyən bir mədəniyyətə hörmətsizlik insanlar arasında qarşılıqlı anlaşmanın yaranmasına kömək etmir, ancaq münafiqliyin səviyyəsini artırır. Tolerant bir insanın uşaqlara əlçatan yollarla çatdırmaq vacibdir:

- başqalarının fikirlərinə hörmət edir

- mehribandır
- qarşılıqlı anlaşmaya yönəlmişdir
- başa düşməyi və qəbul etməyi bacarır
- maraqlanan və həssasdır
- mülayimdir və s.

Şagirdlərdə tolerantlığın formalaşmasında müəllimlərin rolu daha böyükdür. Pedaqoji anlayışda tolerantlıq məktəblərdə ünsiyyət mədəniyyətinin, fərdiliyə hörmətin və fikirlərini sakit ifadə etmək bacarığının formalaşmasına kömək edən qeyri-optimal şəraitdə qurulan müəllim və şagirdlər arasında ünsiyyətdir.

Müasir məktəb şagirdlərin ümumbəşəri bilik və bacarıqlara yiyələndiyi məkana çevrilməlidir. Cəmiyyətin tamhüquqlu üzvü olmaq və sürətlə dəyişən dünyada uğur qazanmaq üçün bu gün əsas hesablama, oxu və yazı bacarıqlarına yiyələnmək kifayət deyil. Təhsili davam etdirmək üçün gənc cəmiyyətdə ən çox tələb olunan sahələr üzrə geniş və əsas biliklərə yiyələnməlidir.

Bu gün məktəbi ciddi maddi-texniki bazası olmadan təsəvvür etmək çətindir. Kompüter avadanlığı ilə işləmək, İnternetdən istifadə etmək və lazımı məlumatları tapmaq üçün əsasları mənimsəmək bacarığı burada qoyulmalıdır. Müasir məktəb texniki tədris vasitələrinin akademik fənlərin tədrisi üçün yeni texnologiyalarla birləşdirildiyi yüksək texnologiyalı təhsil kompleksidir.

Məktəbin texniki təchizatı nə qədər mükəmməl olsa da, uşaqların tədris və tərbiyəsinin əsas yükünü müəllimlər çəkir. Bu gün orta təhsilin peşəkar savadını və fənn üzrə dərin biliyini psixologiyaya yiyələnmək və şagirdlərlə səmərəli işləmək bacarığı ilə birləşdirən istedadlı müəllimlərə böyük ehtiyacı var. Məktəbdə sərişətli müəllim təhsilin keyfiyyətindən asılı olan əsas fiqur olaraq qalır.

Son illərdə ümumtəhsil sistemində təlim prosesinə və biliklərin əldə edilməsinə tələblər dəyişilməkdədir. Məktəblərdə təlim prosesində qarşıya çıxan problemlərin praktikiyönlü həlli yayılmaqdadır. Bu halda şagirdlərdə araşdırmalara və yeni-yeni “kəşflər” etməyə həvəs və maraq güclənir. Bunun üçün STEAM təhsil praktikasına daha cəlbədicə sayılır.

STEAM-in əsas mahiyyəti elmi biliklər almaqla yanaşı bu bilikləri praktikada tətbiq etməyi bacarmaqdır. STEAM təhsilindən əvvəl STEM yanaşması mövcud idi. STEM yanaşmasında in-

cəsənət və ya yaradıcılıq nəzərə alınmırdı. Burada şagirdlər təlim prosesində öyrəndiyi elmi mövzuları beş fənn (informatika, fizika və ya başqa təbiət elmi, texnologiya, mühəndislik və riyaziyyat) səhəsində inkişaf etdirilirdi. Aparılan elmi-pedaqoji tədqiqatlar (Mark Orrov-Uaytinq, Daşkənd) göstərdi ki, musiqi və incəsənət növləri öyrənilən məktəblərdə elmlər və praktik bacarıqlar daha yaxşı inkişaf edir. Son illərin pedaqoji araşdırmaları göstərdi ki, elmlər – mühəndislik, riyaziyyat istiqamətli inteqrasiya üzrə inkişaf etdirilən məktəblərdə incəsənət (yaradıcılıq) onlardan ayrı tutulur, paralel olaraq inkişaf etdirilmir. Yəni belə məktəblərdə STEM təhsilə üstünlük verilir. Bu istiqamət isə gənclərin birtərəfli inkişafına gətirib çıxarır.

Müasir anlayışda məktəb biliyin passiv qavranıldığı yer deyil. Şagirdə aktiv müstəqil fəaliyyət bacarıqları verməlidir. Uşaqların təşəbbüskarlığını hər cür inkişaf etdirəcək şəkildə qurulmuş siniflər qərar qəbul etməyə və onlar üçün məsuliyyət daşımağa qadir olan müstəqil şəxsiyyət formalaşdırır. Bu cür bacarıqların inkişafı olmadan cəmiyyət yalnız dövlətin və digər insanların köməyinə arxalanan düşüncəsiz insan kütləsinə çevriləcək.

Problemin aktuallığı. Müasir məktəbin əsas vəzifələri hər bir şagirdin qabiliyyətini üzə çıxarmaq, maarifləndirməkdir. Məktəb təhsili elə qurulmalıdır ki, məzunlar müstəqil şəkildə fəaliyyət göstərə bilsinlər. Müasir məktəbdə təlim-tərbiyə fəaliyyəti təhsilin təkə faydalı deyil, həm də maraqlı olmasını təmin etməyə yönəldilməli, dərşənkənar fəaliyyətlərə daha çox vaxt ayrılmalıdır: fənn dərşəkləri, idman bölmələri, yaradıcılıq birlikləri və s. peşəkaryönlü olmaq, onların dünyagörüşünü genişləndirmək və hərtərəfli şəxsiyyət formalaşdırmaq məktəbin vəzifəsidir.

Problemin elmi yeniliyi. Müasir məktəbin əsas vəzifələri hər bir şagirdin bacarıqlarını üzə çıxarmaq, layiqli, vətənpərvər, yüksək texnologiyalar dünyasında həyata hazır bir şəxsiyyət yetişdirməkdir. Dünən öyrətdiyimizi bu gün də öyrətsək, sabah övladlarımız heç bir müasir bilik, bacarıq və vərdişlər formalaşdırma bilmərik. Müasir məktəbin əsas vəzifələri hər bir şagirdin bacarığını üzə çıxarmaq, layiqli, vətənpərvər insan, təhsilə hazır şəxsiyyət yetişdirməkdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Müasir məktəb təhsili sadəcə biliyin passiv mənimsənilməsi deyil, o, aktiv axtarış, tədqiqat və materialın dərk edilməsidir. Bu, alınan məlumatları tapmaq, təhlil etmək, sistemləşdirmək və ən əsası bacarıqla təqdim etmək bacarığıdır. Müasir məktəb inam, tolerantlıq, uşaqların fərdi inkişafına dəstək məktəbi, sağlam, təhlükəsiz həyat tərzinin formalaşdırılması məktəbidir.

Ədəbiyyat:

1. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. – Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, – 2009.
2. Məmmədzadə R.H. Təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi. – Bakı: Müəllim, – 2010.
3. Алифанов С.А. Основные направления анализа лидерства. // Вопросы психологии. – 1991. № 3. – с. 90-98.
4. Макотрова Г.В. Исследовательский потенциал личности школьника. // «Управление образованием». Научно методический журнал, -2014, № 5, -с.70-79.

E-mail: xanim.haciyeva60@gmail.com

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok. А.Х. Hacıyev,*
ped.ü.fəls.dok. Ə.Ə. Gərayev

Redaksiyaya daxil olub: 18.10.2023